
Ekспортmarkeder i Tyskland

Dansk-Tysk Handelskammer

BRO MELLEM
DANMARK
OG TYSKLAND

BRÜCKE ZWISCHEN
DEUTSCHLAND UND
DÄNEMARK

Forord

Tyskland har altid været Danmarks vigtigste handelspartner og aftager ca. 18 % af den samlede danske eksport (2009). Derudover er Tyskland blandt verdens største eksportører og det nyder mange danske virksomheder godt af allerede i dag. Danske virksomheder er ligesom tyske virksomheder meget eksportorienterede og i besiddelse af mange innovative, kreative og højteknologiske kompetencer, som er efterspurgt på det tyske marked. Kulturelle ligheder og danske virksomheders gode ry er med til at gøre det tyske marked til en naturlig del af eksportstrategien og et oplagt første skridt ud i en globaliseret verden.

Efter en negativ økonomisk vækst i kriseårene 2008/09 genvinder Tysklands økonomi langsomt sin styrke og indtager igen pladsen som Europas vækstlokomotiv. Hovedorganisationen for de tyske industri- og handelskamre (DIHK) opjusterede i august sin BNP-prognose for 2010 betydeligt fra 2,3 pct. til 3,4 pct. I 2010 er såvel produktionen som ordreindgangene og eksporten kontinuerligt steget og alt tyder på, at tendensen fortsætter i 2011.

Hvem er vi?

Dansk-Tysk Handelskammer og vores tosprogede medarbejdere rådgiver danske virksomheder, som gerne vil ind på eller udvide deres aktiviteter på det tyske marked. Med vores dybdegående markedskendskab kombineret med et bredt netværk i begge lande og gode kontakter inden for både dansk og tysk erhvervsliv er vi i stand til at finde den rigtige fremgangsmåde for netop jeres virksomhed. Vi følger markedsudviklingen i Tyskland og Danmark og arbejder tæt sammen med faglige organisationer, myndigheder, forbund og fagmesser. Vi kender den tyske forretningskultur og hjælper med at overvinde de sproglige barrierer.

Tilpasset kundes behov gennemfører vi alt fra markedsstudier til match-making arrangementer, herunder udvælgelse af og kontakt til potentielle handelspartnere, malings samt oversættelses- og tolkebistand.

På de følgende sider kan du læse om mulighederne på vigtige tyske markeder. Ved yderligere spørgsmål er du velkommen til at kontakte os enten per e-mail, telefonisk eller besøge vores hjemmeside på www.handelskammer.dk. Se side 19 for kontaktoplysninger på medarbejdere i Dansk-Tysk Handelskammers eksportafdeling.

September 2010

Indholdsfortegnelse

1	Energi- og miljøindustrien	3
1.1	Bioenergi	3
1.2	Solcelleindustrien	4
1.3	Solvarmeindustrien	5
1.4	Vindindustrien	5
2	Fødevarerindustrien	7
3	Maskin-, automobil- og aerospaceindustrien	12
3.1	Maskinindustrien	12
3.2	Automobilindustrien	13
3.3	Aerospaceindustrien	14
4	IT, telekommunikation og elektronik	15
5	Sikkerhedsteknologi	17
6	Sundhedssektoren	19
6.1	Medicinsk bioteknologi	19
6.2	Medicinalteknologi	21
6.3	Farmaindustrien	22
7	Kontaktpersoner eksportrådgivning	23

1 Energi- og miljøindustrien

Tyskland er verdens førende land, når det gælder om at satse på bæredygtige teknologier. Den tyske regering har ambitiøse mål: CO₂-udslippet skal reduceres med 270 mio. tons indtil 2020, og dette skal primært opnås ved at satse på vedvarende energikilder. Disse bestræbelser har været medvirkende til, at den tyske energi- og miljøbranche har gennemgået en rivende udvikling.

Tyskland er førende i verden inden for solceller og vindenergi. Den vedvarende energiandel af det samlede energiforbrug i Tyskland udgjorde 9,5 % i 2009. Samme år omsatte branchen for 30,7 mia. €, eksporterede for 12 mia. € og investerede 13 mia. € i den indenlandske energi- og miljøindustri. Branchen beskæftiger over 278.000 medarbejdere.

Tyskland har en målsætning om at være førende i verden inden for vedvarende energiteknologi og har sat sig som mål at nå en andel på 18 % af det samlede energiforbrug i 2020. Dette skal støttes af indenlandske investeringer på 200 mia. € og en stærk eksportandel med en eksportvolumen på 80 mia. €. Derudover er målsætningen for 2050, at halvdelen af Tysklands primære energiforbrug skal komme fra vedvarende ressourcer.

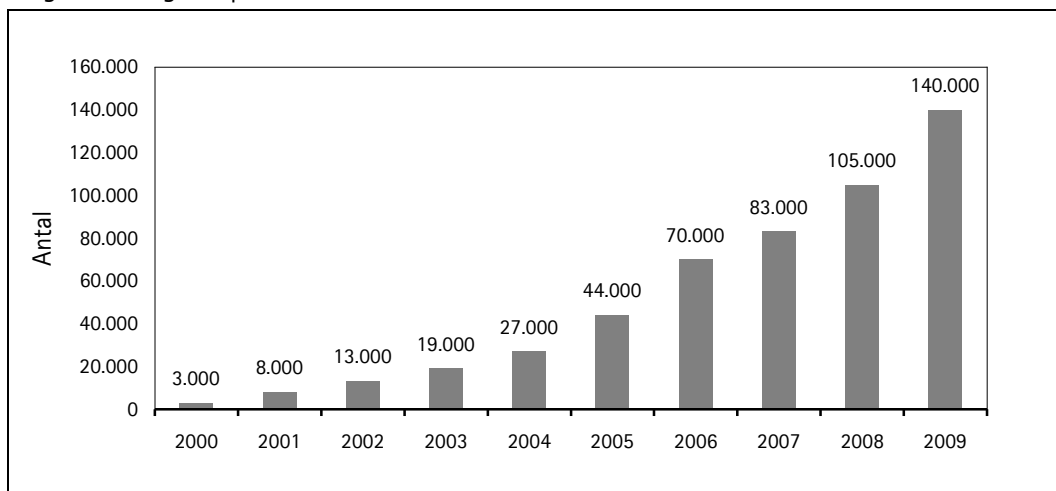
EU, den tyske forbundsregering, de tyske regionale og lokale myndigheder samt forsyningsvirksomheder har iværksat mere end 900 tilskudsprogrammer for at fremme udbredelsen af vedvarende energikilder og energieffektive teknologier. Der er i dag især fokus på følgende teknologier: Biogas og brændselsceller, solceller, offshore vindmølleparker og solenergidrevne klimaanlæg.

1.1 Bioenergi

Det tyske marked for bioenergi omsætter for 10 mia. € og beskæftiger 96.000 medarbejdere. Tysklands forbrug af bioenergi var på 128 TWh i 2007, og dermed var landet den største forbruger i Europa med en markedsandel på over 16 % af det samlede bioenergiforbrug for alle EU-lande. Bioenergi dækker 7 % af brændselsforbruget, 6 % af varmemeforbruget og 4 % af elforbruget.

For perioden 2004 til 2007 er det årlige forbrug af biobrændsel vokset med 64 %. Forbruget af elektricitet og varme fra bioenergi har ligeledes været præget af to cifrede årlige vækstrater, henholdsvis 35 % for elforbruget og 15 % for varmemeforbruget. Bioenergiindustrien skal opnå en dækning på 18 % af elforbruget og 15 % af varmemeforbruget frem til 2030. Derudover har anden generations biobrændsel også en fremtrædende rolle.

Slagsudvikling for pelletovne 2000-2009:

Kilde:DEPI 2009

Den tyske forbundsregering forfølger en strategi, som går ud på at iblande en minimumsandel af biobrændsel i konventionelle brændstoffer (diesel og benzin). Det skal bidrage til at sænke udledningen af drivhusgasser på transportsiden. Bioetanol E85 og anden generations biobrændsler er fritaget for afgifter frem til 2015, og der er skattelettelser for helt rene biobrændsler.

Den tyske lovgivning for vedvarende energi (EEG – Erneuerbare Energien Gesetz) tilbyder favorable tilskud til elektricitet produceret med biomasse. Med hensyn til varmeproduktion har den tyske regering indført obligatorisk brug af vedvarende energi til opvarmning af nyopførte bygninger i henhold til EEG- lovgivningen.

1.2 Solcelleindustrien

Det tyske solcellemarked er det største i Europa, og alt tyder på at den fremtidige efterspørgsel på solceller også vil være størst her. Tyskland er det land, der har installeret flest solceller – 3,8 GWp i 2009. Ligeledes er 42 % (9,8 GWp) af verdens samlede solcellekapacitet installeret i Tyskland, og den tyske solcelleindustri beskæftiger 64.000 medarbejdere og omsatte for 8,6 mia. € (2009).

Derudover omsatte underleverandører til solcelleindustrien for 2 mia. €, alt imens solcelleindustrien og underleverandørbranchen investerede 1,76 mia. € i udbygning og modernisering af produktionsapparatet.

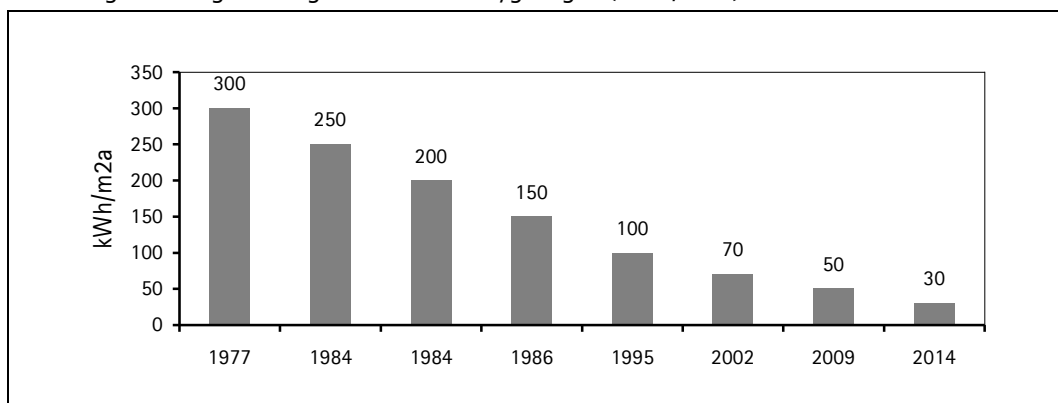
Den vigtigste drivkraft for det stærke tyske solcellemarked er lovgivningen for vedvarende energi (EEG – Erneuerbare Energien Gesetz), som bl.a. garanterer operatørerne af solcelleanlæg, installeret fra juli til september, favorable tilskudsordninger i 20 år (25,02 til 34,05 cent / kWh). Anlæg installeret i perioden fra oktober til december kan se frem til et tilskud på 24,26 – 33,03 cent / kWh i 20 år. Solcelleanlæg installeret på tage med en kapacitet på op til 500 kWp kan derudover få en bonus oveni tilskuddet, som gives til

elektricitet fra solceller til eget forbrug. Det største marked på solcelleområdet består af anlæg under 100 kWp. Disse anlæg udgjorde i 2009 67 % af den samlede installerede kapacitet, og det er hovedsagligt anlæg, som ejes af private brugere.

1.3 Solvarmeindustrien

Tyskland er Europas største solvarmemarked og huser samtidig en af de førende solvarmeindustrier i verden. Der er samlet set installeret 9 GWth solvarme i Tyskland, svarende til mere end 40 % af Europas samlede solvarmekapacitet. Deraf var 1,13 GWth nyinstalleret kapacitet i 2009. Der er i alt 1,35 mio. solvarmeanlæg i Tyskland med en samlet overflade på 12,9 mio. m², som forsyner private hjem med varme. Den tyske solvarmeindustri omsatte for 1,2 mia. € i 2009 og branchen beskæftiger over 20.000 medarbejdere.

Udvikling af energiforbruget i standard bygninger (kWh/m²a):

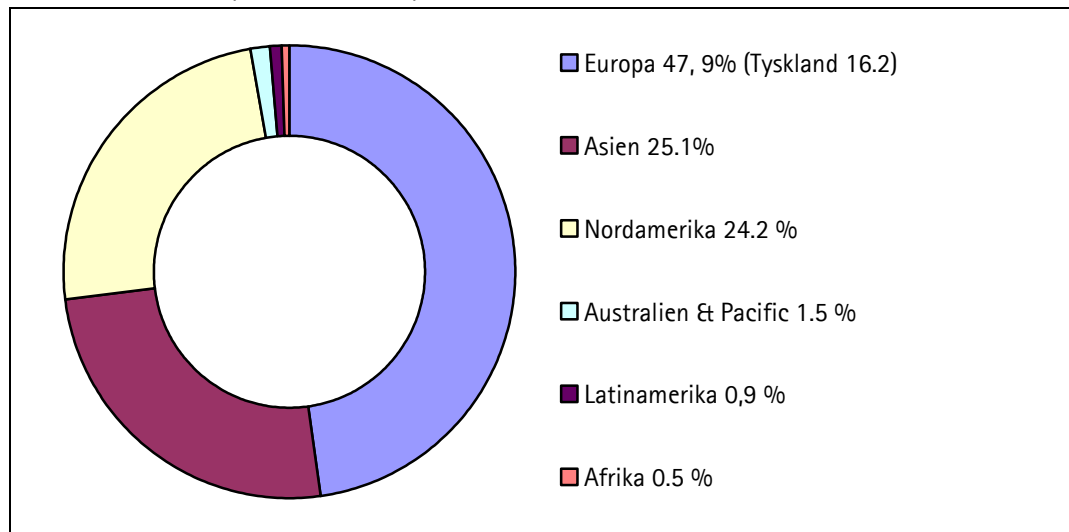
Kilde: EneV

Stigende olie- og gaspriser, stigende kundebevidsthed i forhold til vedvarende energi og den tyske forbundsregerings tilskudsprogrammer er drivkræfterne bag et voksende tysk hjemmemarked - Europas største marked for solvarme-applikationer.

1.4 Vindindustrien

Tyskland er et af verdens største vindenergimarkeder. 16 % af den globalt installerede vindenergikapacitet er installeret i Tyskland. Landet er også i besiddelse af en af verdens stærkeste vindenergiindustrier og kunne i 2009 registrere en vækst på 15 %. Ved udgangen af 2009 var den total installerede vindenergikapacitet 25.777 MW, og der blev produceret 38 mia. kWh. Vindenergi er den mest udbredte vedvarende energikilde i Tyskland, og den tegner sig for 7,5 % af det samlede tyske elforbrug. Industrien beskæftiger ca. 85.000 mennesker.

Total installeret kapacitet fordelt på kontinenterne:

Kilde: WWEA 2010

Der blev installeret omkring 60 MW offshore vindkapacitet i Tyskland i 2009, og der planlægges opførelse af en lang række offshore vindmølleparker. Tyskland er i stigende grad blevet et af de stærkeste vindenergiområder i verden, hvilket understreges af tilstedeværelsen af verdens største vindmølleproducenter på det tyske marked. Europa dominerer det globale vindenergiområde med en andel på 47,9 % af den totalt installerede kapacitet i 2009. Heraf stod Tyskland for en andel på hele 16,2 %.

Den samlede globale vindenergiområde er på 159.213 MW, hvoraf 38.312 MW blev installeret i 2009. I 2020 forudsiges en global kapacitet på 1.900.000 MW. Den globale omsætning nåede op på 50 mia. € i 2009, sammenlignet med 40 mia. € det foregående år.

Vindenergiområdet er et globalt marked, og Europa er især førende på offshore området – 99 % af alle havvindmøller står i Europa. Markedsundersøgelser viser, at Tyskland sammen med USA og Kina udgør det vigtigste vindmarked i fremtiden. Tysklands vindenergiindustri er derudover særdeles eksportorienteret med en andel på 80 % af den samlede tyske produktion. Derfor spiller Tyskland også en vigtig rolle i forhold til Europas mål på vindenergiområdet. Der forudsiges investeringer i omegnen af 45 mia. € i den tyske vindenergiindustri indtil 2030, hovedsagligt til offshore projekter.

Der er en fælles politisk og offentlig forståelse for den fremtidige udvikling af vindenergiområdet i Tyskland. Det ambitiøse mål for vedvarende energi gennemføres inden for rammerne af den tyske lovgivning for vedvarende energi (EEG – Erneuerbare Energien Gesetz), som har til formål at øge andelen af vedvarende energi i forbindelse med elektricitetsforbruget til mindst 30 % inden udgangen af 2020.

Denne lovgivning har været særdeles fremmende for vindenergiindustrien, og garanterer fordelagtige tilskuds- og bonusordninger i 20 år. Alt efter geografisk placering tilbyder EEG et tilskud på mellem 9,20 og 5,02 cent (€) per produceret kWh. Derudover er der en

bonusordning i forbindelse med investering i integration af vindenergi i elnettet på 0,5 cent (€) per kWh. Tilskuds- og bonusordningerne er underlagt en årlig degression på 1 %.

For at nå målene for vedvarende energikilder har det tyske miljøministerium (BMU - Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit) beregnet en nødvendig offshore vindenergi kapacitet på omkring 10.000 MW i 2020.

Ved brugen af havvindmøller kan der profiteres af høje tariffer svarende til 15 cent (€) per produceret kWh de første 12 år eller længere, afhængig af hvor vanskelig den geografiske placering er. Dette er indført for at imødekomme den store risiko og det arbejde, der er ved at installere havvindmøller. Efter endt periode er tilskuddet 3,5 cent (€) per kWh. Den årlige degression er på 5 % fra 2015. Derudover er der et lovmæssigt krav til operatørerne af elnettet om at sørge for tilslutning af offshore parker.

2 Fødevareindustrien

Mere end 82 mio. forbrugere gør det tyske fødevarermarked til det største i Europa. I 2009 omsatte detailsalget fødevarer for 162 mia. €. En anden vigtig salgskanal er engrosleveringsservice (63,3 mia. €) samt eksportandelen (39,3 mia. €).

Den tyske fødevareindustri er den fjerde største industri i Tyskland og omsatte for 149,1 mia. € i 2009. Industrien er især præget af små og mellemstore virksomheder, i alt 5.300 virksomheder med 535.000 ansatte.

De største fødevarersektorer er kødindustrien (22,5 %), mejeriprodukter (15,2 %), konfekturvarer (9,2 %) og alkoholiske drikkevarer (8,6 %).

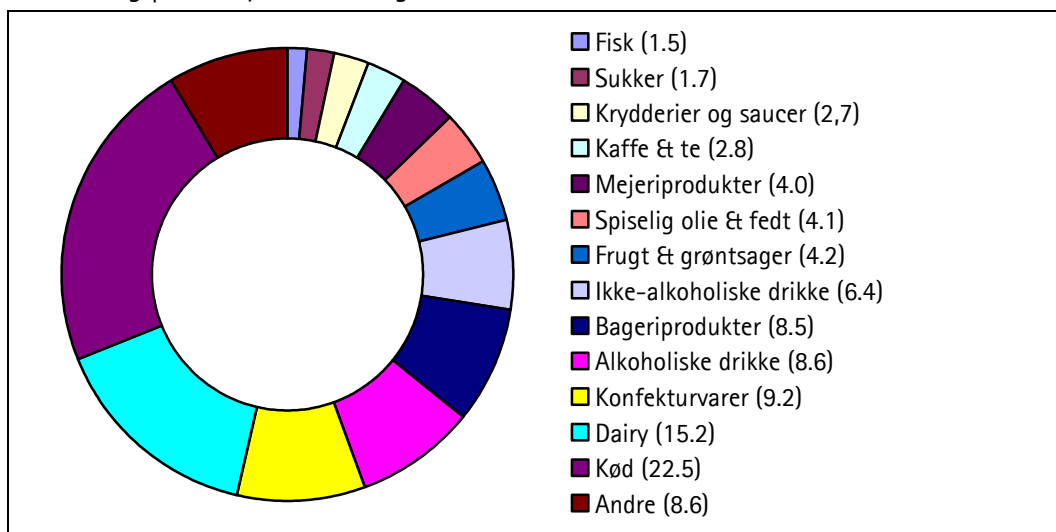
Fødevarersektoren genererede i 2009 en omsætning på 39,3 mia. €, og deraf var eksportandelen 26,4 %. 83 % af eksporten går til andre EU-medlemslande.

Tyskland er ikke kun blandt verdens største fødevarer eksportører, men er også et af de vigtigste markeder for produkter fra andre lande. Der blev således importeret forarbejdede fødevarer og råvarer for i alt 57 mia. € i 2009.

Analysen forudsiger en moderat stigning i væksten på 1 % for 2010, især med stigende tendenser inden for fødevarerområderne økologi, convenience, sundhed og wellness. Fødevarersektoren har vist sig at være meget robust i kølvandet på den globale finanskrisen, hvor både produktion og salgsvolumen har været stabile. Kødprodukter, konfekture, bagværk og ikke-alkoholiske drikkevarer har tilmed oplevet en fremgang i salget.

Derudover har området for engros leveringservice vist sig at være meget stabilt sammenlignet med andre europæiske markeder (Spanien og England), og der spås gode vækstmuligheder.

Omsætning på det tyske føde- og drikkevaremarked (2009 i mia. €):

Kilde: WWEA 2010

Mejeriprodukter

Tyskland er Europas største marked for mejeriprodukter. Den årlige mælkeproduktion ligger på 28,6 mio. tons per år, hvilket på verdensplan placerer Tyskland på en 6. plads. Der omsættes for 18,2 mia. €, og der er over 36.000 ansatte i ca. 100 tyske mejerivirksomheder. Dette gør mejeriindustrien til den andenstørste i den tyske fødevarer sektor.

Den tyske mejeriindustri anses stadig for at være meget fragmenteret. Den består af overvejende små og mellemstore virksomheder. Der forudses dog en tiltagende konsolidering, ligesom der spås internationale virksomheder gode muligheder for at etablere sig på det tyske mejerimarked.

Mejeriindustrien er en af de mest innovative i fødevarer sektoren, især i forbindelse med integrering af nye teknologier. Mejeriindustrien har været hurtig til at reagere på forbrugernes stigende efterspørgsel efter funktionelle fødevarer. Der er en generel trend på det tyske marked, med lovende vækstmuligheder, hen imod sundheds- og wellnessfødevarer - ikke kun for mejeriprodukter med funktionelle ingredienser, men også for producenter som fokuserer på naturlige ingredienser, herunder tilsætning af kalcium og fedtreducing i jogurt og desserter.

Bageriprodukter

Med 85 kg pr. person er Tyskland det land i verden, der konsumerer mest brød. Tyskland er også det land i Europa, der producerer flest brød og boller, og er den tredje største producent af bagværk. Industrien solgte for 10,2 mia. € i 2008 (en stigning på 8,2 % i forhold til 2007) og producerede 6,3 mio. tons brød.

Selvom det samlede antal virksomheder, der beskæftiger sig med bageriprodukter i Tyskland har været faldende i en årrække, forbliver industrien meget differentieret, især bestående af SMV'er og multinationale virksomheder.

Håndværksmæssigt fremstillede brød og boller står for 62 % af det tyske brødmarked, efterfulgt af industrielt fremstillede produkter (32,3 %) og in-store bagerier (5,7 %). Håndværksfremstillede produkter bliver i voksende omfang erstattet af industrielle produkter. In-store bagerier forventes også at få stadig større udbredelse. Yderligere lovende vækstpotentialer kan være niche og trend-produkter såsom sydlandsk inspirerede produkter, glutenfri produkter og convenience bagværk. Det forventes, at det tyske marked for brød og boller vil vokse med 8,1 % frem til 2013.

Drikkevarer

Tyskland er det største marked for ikke-alkoholiske og alkoholiske drikkevarer i Europa. I 2009 blev der solgt for 10,8 mia. € ikke-alkoholiske drikkevarer i detailhandlen. Mineralvand (3,8 mia. €), koffeinholdige drikkevarer (2 mia. €) og frugtjuice (1,4 mia. €) har de højeste markedsandele. På markedet for drikkevarer er der over gennemsnitlige vækstrater for produkter som energidrikke (32,3 %), koffeinholdige drikkevarer (5,3 %) og iskaffe (4,8 %). Tyskland er Europas førende marked for alkoholiske drikkevarer – mere end 20 % af de konsumerede alkoholiske drikkevarer i Europa bliver indtaget i Tyskland. Med mere end 56 % markedsandele er øl og alkoholsodavand det største undersegment, efterfulgt af vin (22,9 %) og spiritus (20,7 %).

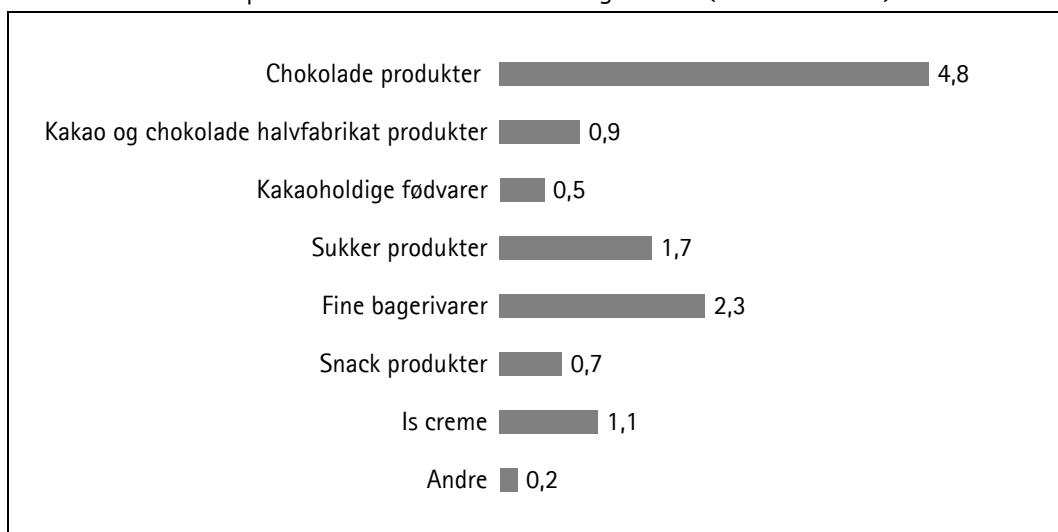
På trods af tilstedeværelsen af et større antal internationale aktører på det tyske marked for ikke-alkoholiske drikkevarer, er markedet meget differentieret og er præget af et stort og stadigt voksende sortiment. Også markedet for alkoholiske drikkevarer er meget differentieret, hvor de førende virksomheder kun står for 1/4 af det totale salg. Dette gør det tyske drikkevaremarked til et eftertragtet marked for niche og value-added produkter.

Det meget fragmenterede marked betyder, at mange produktsegmenter og undersegmenter – såsom frugtjuice tilsat vitaminer, smoothies, beriget vand og økologiske drikkevarer – stadig er på udviklingsstadiet. Nye virksomheder på markedet har muligheder for at opnå succes i mindre skala ved at fokusere på sundhed og unikke produktionsmetoder. Vækstsegmenter på det alkoholiske marked er øl, blandede drinks, vodka, frugt-brandies, men også alkoholfrie øl er i vækst. En stigende efterspørgsel har også medført øget salg af økologiske vine og spiritus.

Konfektur og snacks

Markedsvolumen ligger på 12,2 mia. € og branchen er kendetegnet ved et højt innovativt niveau og relativ nem adgang til nye (produkt-)markeder. Førende segmenter er kakao- og chokoladeprodukter (6,3 mia. €), high-end bagværk (2,3 mia. €) og sukkerkonfekt (1,7 mia. €). Det årlige forbrug per indbygger ligger på 30 kg, svarende til 111 €.

Produktionsværdier på markedet for Konfekture og snacks (2009 i mia. €):

Kilde: Bundesverband der Deutschen Süßwarenindustrie (BDSI), 2010

Markedet for konfekture og snacks er overordnet set fragmenteret og kan groft deles op i to, hvor tre markedsaktører har en markedsandel på næsten 50 %.

Mærkevarer viste sig at være kriseresistente i 2009 og havde en vækst på 2,2 %. Salgsværdien af snacks steg hele 10,1 % og 5,4 % – især kartoffelchips.

Andre vækstsegmenter er sundheds- og wellnessprodukter, som er opstået som følge af en stigende efterspørgsel på fedtfrie produkter, eller som har lavt sukkerindhold eller er sukkerfrie – herunder funktionelle fødevarer.

Kød og pølser

Kød- og pølseindustrien er det største segment inden for fødevarerindustrien. I 2008 havde segmentet en omsætning på 35,2 mia. €. De største afsætningsområder er svinekød (20,9 mia. €), oksekød (4,7 mia. €) og kylling (4,6 mia. €). Kød- og pølseindustrien klarede sig stabilt igennem krisen takket være et højt forbrug i befolkningen.

Den tyske kød- og pølseindustri er kendetegnet ved en aktiv konsolideringstendens. De tre største aktører i branchen tegner sig for 60 % af alle slagtede svin. Discountbutikkerne er blevet den vigtigste distributionskanal for kød (35 %) og pølser (47 %).

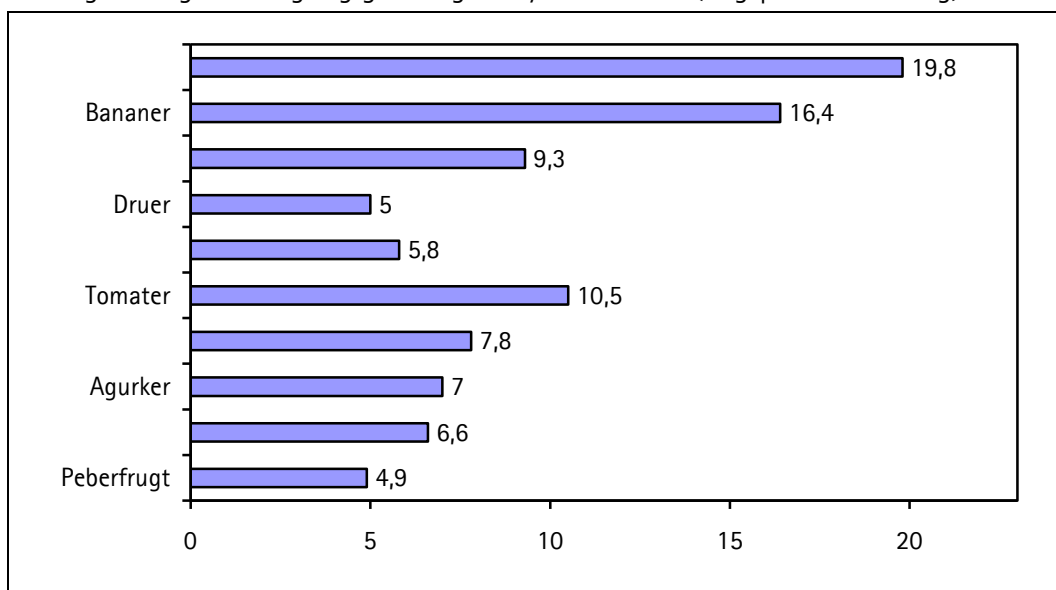
Den seneste udvikling på markedet er kendetegnet ved et øget salg af færdigpakkede kødprodukter (+5,7 % i 2009), fjerkræprodukter (4,3 % stigning i 2009) og fedtreducerede færdigpakkede kødprodukter med en markedsandel på 18 %. Selv om økologisk produceret kød og pølser forblev nichemarkeder i 2009, har producenterne igen måttet udvide deres produktion af økologiske produkter for at kunne efterkomme forbrugerefterspørgslen.

Frugt og grønt

Tysklands frugt- og grøntsagsmarked nyder stor interesse fra udenlandske producenter. Kun 1/5 af det samlede forbrug er indenlandsk dyrket. Salg af forarbejdede frugter og grøntsager (undtagen frugtsaft) er vokset med 10 % og rundede en omsætning på 5,1 mia. € i 2008. Kartoffelprodukter tegner sig for 1,1 mia. € og agurk-produkter for 0,7 mia. €. Det tyske frugt- og grøntsagsmarked er stærkt fragmenteret, selvom flere virksomheder efterhånden indgår i en konsolideringsfase. Med markedsvolumen 54 % er discountkæderne den vigtigste distributionskanal for friske frugter og grøntsager i Tyskland.

Selv om tyske forbrugere i stigende grad er sundhedsbevidste er forbruget af frisk frugt og grøntsager i en europæisk sammenhæng relativt lavt. Det gennemsnitlige forbrug per person ligger årligt på 84 kg frugt og 64 kg grøntsager. Nuværende forbrugertendenser omfatter convenienceprodukter, herunder færdigpakket frugt, grøntsager og salater. Selv om det tyske frugt- og grøntsagsmarked har oplevet et fald i priserne i de seneste år, har indførelsen af en fælles EU-norm på markedsføringsområdet gjort afsætningen nemmere i Tyskland.

Forbrugsoversigt for frugt og grøntsager i Tyskland 2009 (i kg per husholdning):

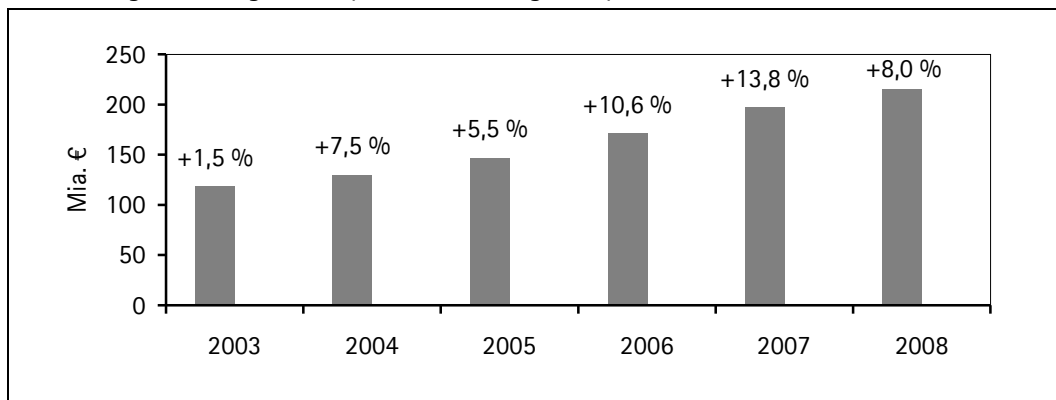
Kilde: Deutscher Fruchthandelsverband (DFHV), 2010

3 Maskin-, automobil- og aerospaceindustrien

3.1 Maskinindustrien

Den tyske maskinindustri havde en samlet omsætning på 205 mia. € og en vækst på næsten 8 % i 2008. Dog blev industrien ramt af den globale økonomiske krise i 2009, men har efterhånden stabiliseret sig igen. Maskinindustrien har en stærk indenlandsk efterspørgsel, som udgør omkring 100 mia. €. Dette skyldes især Tysklands stærke industrielle struktur. 6000 virksomheder er en del af maskinindustriens værdikæde, og sektoren beskæftiger mere end 975.000 mennesker. Den tyske maskinindustri er en af de mest innovative i verden – der investeres mere end 5 mia. € i forskning hvert år og 28 % af alle patenter på maskinområdet i verden er registreret af tyske virksomheder.

Omsætningsudvikling i den tyske maskin- og udstyrsindustri (mia. €):

Kilde:VDMA, Destatis

Maskinindustrien leverer til velkendte produktionssværvægtede inden for automobil-, elektronik-, kemi- og fødevarerindustrien. Mere end 11.000 virksomheder med omkring 2,5 millioner ansatte er aktive i disse fire sektorer, og tegner sig for en samlet omsætning på 740 mia. €. Behovet for hightech-maskiner og udstyr i disse industrier er nøglen til overlevelse i en global verden, og vil fortsætte med at vokse i fremtiden. Den nuværende udvikling på markedet viser, at efterspørgslen på produktionseffektive og energieffektive maskiner har været stærkt stigende de seneste år. Tyskland har også en stærk industri, når det kommer til fremtidsteknologier på miljø- og energiområdet.

Elektronik er en af verdens hurtigst voksende industrier med en gennemsnitlig vækst på 7 % på verdensplan de seneste 10 år. Tyskland vil fortsat være førende på high-end-produkter af komplekse komponenter. Næsten 800.000 højtuddannede medarbejdere genererer en samlet omsætning på 175 milliarder €. I forbindelse med nye teknologier såsom fladskærme, fleksible displays og printet elektronik vil der altid være brug for nye maskiner og automationssystemer.

En anden vigtig industrigren for Tyskland og maskinindustrien er *kemiindustrien*, som omsætter for 140 mia. €. Hele 60 højteknologiske kemiparker i Tyskland gør brug af

maskinindustriens produkter, herunder raffinaderier. 1/3 af den europæiske kemiindustri investeringsstrømme foregår i Tyskland.

En kraftig konkurrence blandt detailmarkedets aktører har ført til en høj grad af automatisering i *fødevarerproduktionen*. De vigtigste fødevarerområder er bagværk, drikkevarer, mejeriprodukter, konfekturer og snacks, samt kød og pølser.

Industrien for vedvarende energi er en af de højteknologiske industrier, som er præget af størst vækst. Tyskland er en af verdens førende producenter af solceller, vindenergi og biobrændsel. Prognoser forudsiger en lys fremtid for den tyske vedvarende energiindustri, idet de indenlandske investeringer forventes at nå 200 mia. €, og eksporten 80 mia. € i 2020.

Traditionelt er også *automobilindustrien* et marked med mange muligheder for maskinindustrien.

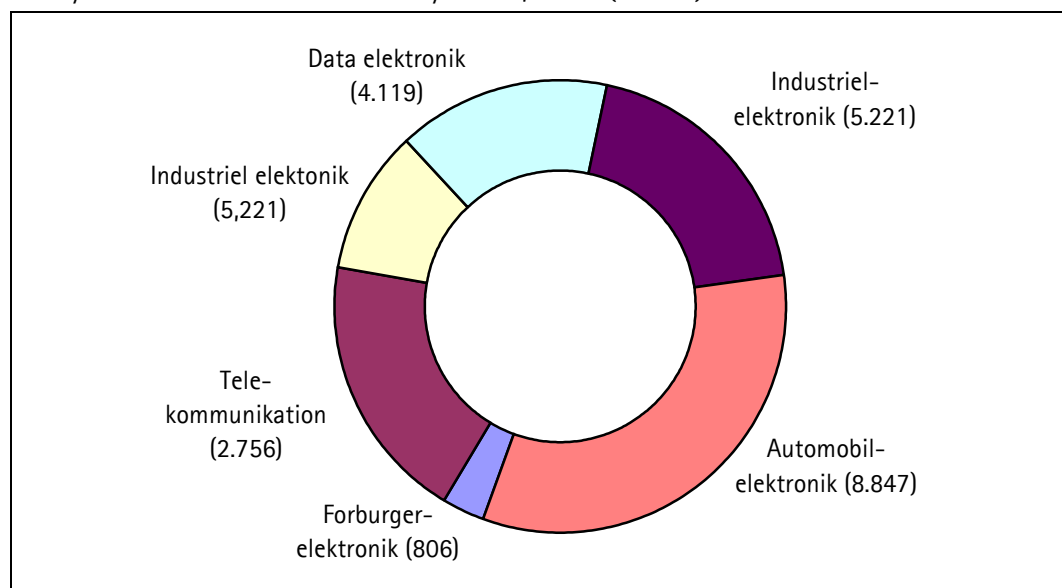
3.2 Automobilindustrien

Den tyske automobilindustri tegner sig for 32 % af alle producerede biler på verdensplan, og 20 % af alle nye indregistreringer i EU. Omkring 5,5 mio. personbiler, 246.000 erhvervskøretøjer, 257.000 lastbiler og over 10.000 busser blev fremstillet på tyske fabrikker i 2008 – en tredjedel af Europas produktionskapacitet. Tyskland er hjemsted for hele 48 OEM (original equipment manufacturer) samlingsfabrikker, hvilket åbner mangfoldige forretningsmuligheder for underleverandører. Bilproducenter og underleverandører omsatte for 288 mia. € i 2008. 834.000 medarbejdere er beskæftiget i automobilindustrien – hvoraf omkring 40 % er beskæftiget hos underleverandører. Etablerede leverandører har mulighed for at få adgang til talrige automobilproducenter og deres respektive beslutningscentre, samlingsfabrikker samt produktionsfaciliteter. Intet andet land i Europa har en tilsvarende koncentration af forskning og udvikling, levering, fremstilling samt produktion inden for automobilbranchen, hvorfor det tyske automobilmarked tilbyder mange forretningsmuligheder for underleverandørbranchen.

Tyske bilproducenter har forpligtet sig til at levere CO₂-reduktioner, og EU-kommissionen har fastsat et mål for 2012 om, at nye biler ikke må producere mere end 130 g/km, hvilket bl.a. skal opnås via bedre kørselsteknologi. En yderligere reduktion på 10 g/km er planlagt gennem andre teknologiske forbedringer, samt øget brug af biobrændsel. Automobilindustrien bygger på landets mangeårige erfaring inden for miljøteknologi for at sikre en førende position inden for alle områder af bæredygtig mobilitet. Denne fremgangsmåde udmønter sig i en stærk efterspørgsel efter innovative produkter, som bidrager til at forbedre brændstoføkonomien og energieffektiviteten.

Producenter af generatorer, batterier, leverandører af avancerede materialer (herunder letmetaller og kompositmaterialer) samt producenter af elektroniske systemer har unikke forretningsmuligheder i Tyskland.

Det tyske marked for elektroniske systemer, 2009 (mio. €):

Kilde: ZVEI, 2009

3.3 Aerospaceindustrien

Aerospaceindustrien er en af Tysklands mest innovative industrier. Industrien vil fremover være præget af betydelig vækst, og det forventes at 25.000 fly i løbet af de næste 20 år vil blive sat i drift for at imødekomme den globale efterspørgsel. Industrien har oplevet en gennemsnitlig årlig vækst på 9 % siden 1990'erne og omsætter nu i omegnen af 20,2 mia. € og beskæftiger 88.000 medarbejdere. Industrien udgøres af mere end 155 virksomheder inklusive relaterede institutioner og organisationer. 15 - 20 % af de årlige indtægter går til forskning og udvikling.

Tilstedeværelsen af producenter af både civile og militære fly i Tyskland byder på mange muligheder for investorer og underleverandører, især på områder som flyinteriør, motorer eller letvægtskonstruktioner. Tyske flyproducenter søger nye teknologier og løsninger for at efterkomme "Vision 2020", et program, som skal nedbringe den europæiske luftfartsindustri's emissioner og støj og samtidig øge kapaciteten.

Aerospace er en industri, som oplever stigende efterspørgsel. I løbet af de næste 20 år vil der være en efterspørgsel på cirka 25.000 nye civile luftfartøjer på verdensplan. Desuden vil der være en stigende efterspørgsel efter rumfartsteknologi, teknologi relateret til miljø- og sikkerhedsområdet samt global overvågningsteknologi.

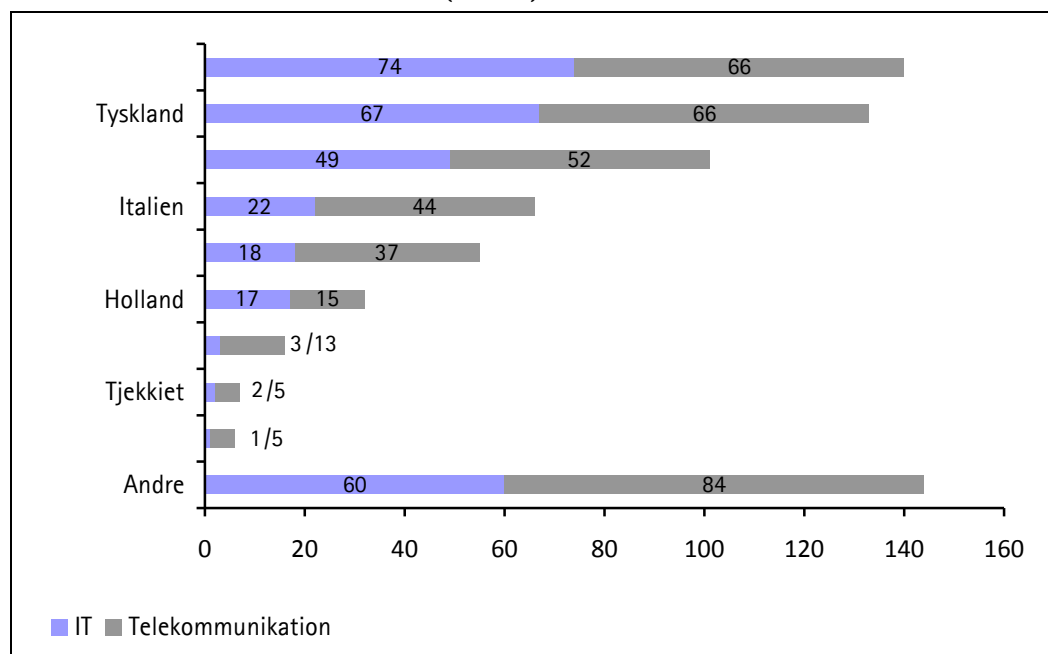
Industrien intensiverer især sine bestræbelser på at begrænse den fremtidige miljøpåvirkning. Den tyske luft- og rumfartsindustri har intensiveret bestræbelserne på en fremtidig begrænsning af miljøpåvirkningerne, som allerede har ført en vis forskningssucces med sig i forhold til brændstoføkonomi samt alternative brændsler. En vigtig målsætning for industrien er at bygge flyvemaskiner i 2020, som genererer 50 % mindre kuldioxid,

begrænser kvælstofudslippet med 80 %, samt reducerer støjen med 50 % i forhold til fly bygget i 2000.

4 IT, telekommunikation og elektronik

IKT-sektoren er innovationsmotor for 80 % af Tysklands vigtigste brancher (automobilbranchen, meditech og den logistiske sektor). Med en årlig markedsvolumen på 135 mia. € og en arbejdsstyrke på 800.000 ansatte er IKT-industrien en af de største økonomiske sektorer i Tyskland. Yderligere er der ansat 650.000 IKT specialister i andre industrigrene. Den tyske IKT-industri er den femte største i verden med en markedsandel på 5,5 %, efter USA (29 %), Japan (10,4 %), Kina (6,5 %) og UK (5,8 %). I EU er IKT-industrien den anden største med 18,9 % efter UK med en markedsandel på 19,9 %.

IKT-Markedsvolumen i EU-25 2008 (mia. €):

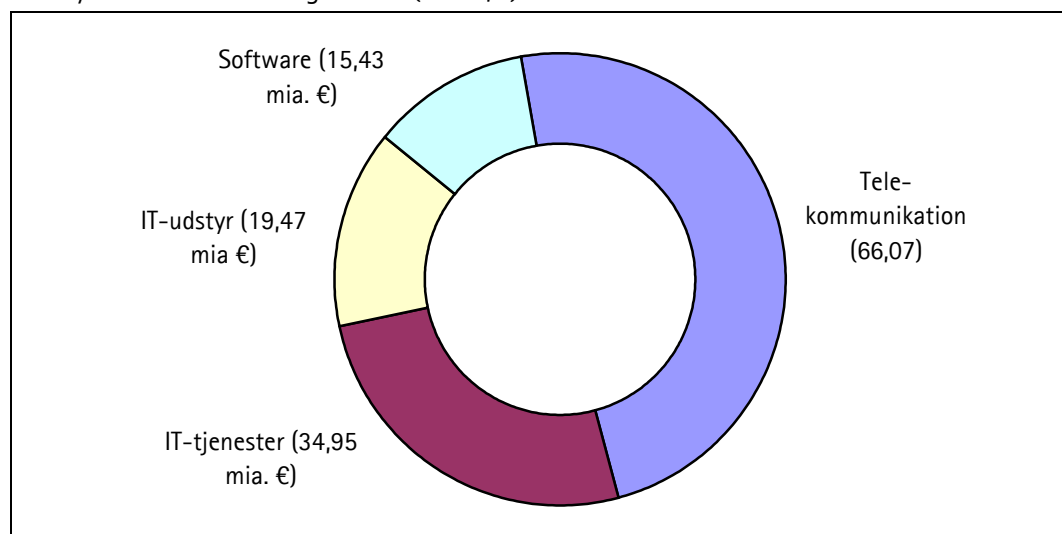

Kilde: EITO 2008

Der er mere end 72.000 tyske virksomheder, der beskæftiger sig med IKT-industrien. Små og mellemstore virksomheder har en stærk tilstedeværelse i alle sektorer, herunder IT-hardware, telekommunikationshardware & serviceydelser samt software & IT-services. Der er over 90 %, eller 65.411, tyske virksomheder som er aktive på området software & IT-services. Den mest markante tendens på markedet er sammensmeltningen af IT- og software-industrien med andre mere traditionelle industrier - såsom automobil- og bioteknologiindustrien.

Tysklands IKT-industri består af fire segmenter - softwaremarkedet, IT-tjenester, IT-udstyr og hardware samt telekommunikation.

Den tyske IKT-sektor i segmenter (2009, *):

Kilde: BITKOM 2008, *eksklusiv forbrugerelektronik

Tysklands *softwaremarked* er blandt Europas førende og oplevede i 2009 en vækst på 5 %, hvor softwaremarkedet omsatte for 15 mia. € i 2008. Tyskland er en af de største eksportører af softwareløsninger på verdensplan. Ca. 33.000 virksomheder i Tyskland er aktive på softwareområdet. Nye områder for investering og vækst omfatter næste generations ERP-programmer (Enterprise Resource Planning), åbne platforme og software såsom Software as a Service (SaaS) og serviceorienterede arkitekturer (SOA). Karakteristisk for det tyske softwaremarked er den stærke tilstedeværelse af små og mellemstore virksomheder.

Tyskland har det næststørste marked for *IT-tjenester* i EU. Markedet omsatte for 32,8 mia. € i 2008, og de to største sektorer er projektstyring og outsourcing-services. Disse to sektorer forventes at vokse yderligere i fremtiden. Der er samtidig en tendens til, at store opgaver ikke mere udelukkende går til en enkelt udbyder, men fordeles blandt flere udbydere med hver sit specialeområde. Denne kendsgerning gør, at internationale virksomheder har mulighed for at få adgang til markedet.

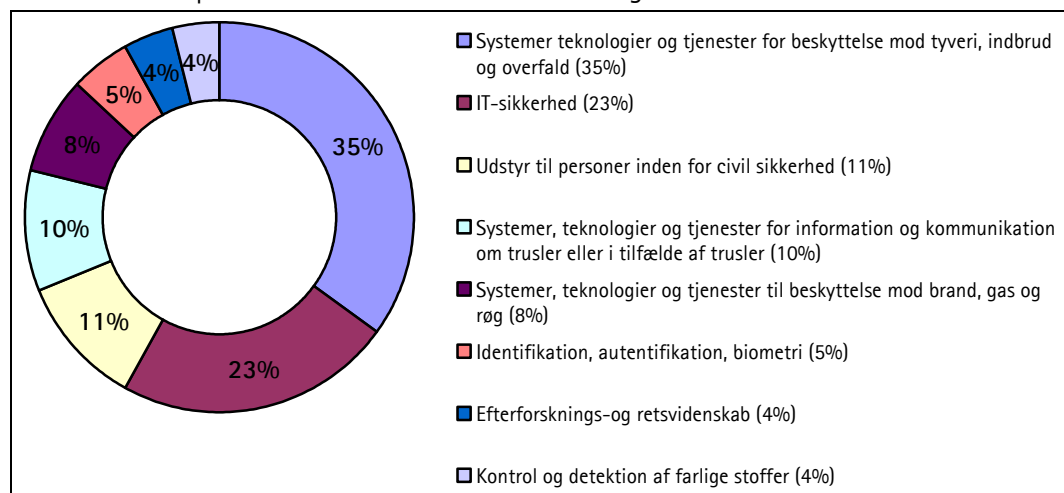
Det tyske marked for *IT-udstyr og hardware* omsatte for i alt 19,4 mia. € i 2008. Trods faldende gennemsnitspriser domineres markedet af små og mellemstore virksomheder. Bærbare pc'er har den største markedsandel med 25 % og den højeste vækstrate. Forbrugerelektronik genererede en omsætning på mere end 13 mia. € i 2009 og er dermed EU's største.

18 % er Tysklands markedsandel på området for *telekommunikation* i EU og omsatte for 55,9 mia. € i 2008. Mobildata og internettjenester er blandt de hurtigst voksende sektorer, og derudover investeres der 10 mia. € i bredbåndsnettet de næste 10 år.

5 Sikkerhedsteknologi

Sektoren for sikkerhedsteknologi oplever voksende efterspørgsel. Pga. branchens vækstpotentiale er det en branche, som den tyske regering satser på via en national Hightech strategi. Den tyske sikkerhedsbranche har et stærkt brand og eksporterer til hele verden. Industrien omsatte for 20,3 mia. € i 2008, et tal som forventes at stige til 31 mia. € frem til 2015. Sikkerhedsområderne identifikation, autentifikation og biometri er fremtidens markante vækstmråder. Andre vækstmråder er sikring mod tyveri, indbrud og overfald. Sikkerhedsteknologier oplever ligeledes voksende efterspørgsel i andre tyske kernebrancher, såsom bilindustrien, telekommunikation, transport og logistik samt i banksektoren.

Markedsandele på det marked for sikkerhedsteknologi:

Kilde: Marktpotential von Sicherheitstechnologien und Sicherheitsdienstleistungen, 2009, VDI/VDE/IT

Det tyske marked for sikkerhedsteknologi kan opdeles i otte delmarkeder. Flere af disse delmarkeder forventer en kraftig vækst i fremtiden. Segmentet *IT-sikkerhed* består af IT-produkter og tjenesteydelser, som dækker alt inden for det sikkerhedsmæssige aspekt, herunder også den rådgivende funktion. Markedet for IT-sikkerhed omsatte for 4,7 mia. € i 2008, og der forventes en omsætningsstigning til 10,6 mia. € i 2015.

Systemer, teknologier og serviceydelser til beskyttelse mod tyveri, indbrud og angreb omsatte for 7,1 mia. € i 2008 og er den største sektor inden for den tyske sikkerhedsbranche. I 2015 forventes omsætningen at runde 9,5 mia. €. Især det private sikkerhedsmarked kan i takt med den teknologiske udvikling se frem til store afsætningsmuligheder de kommende år. Området for videoovervågning forventes at vokse, herunder IP-netværkskamera, hvor der forventes årlige vækstrater på 50 %. Derudover spås markedet for autonome robotsystemer vækstrater på 30 %.

Systemer, teknologier og serviceydelser til informering og kommunikation af trusler er et marked der omsatte for 2 mia. € i 2008 og forventes at vokse til 2,3 mia. € i 2015. Især området for det såkaldte event management, som blandt andet indebærer evakuerings-

teknologi og videoovervågning er stærkt. Et andet vigtigt område er infrastrukturbeskyttelse, herunder kontrolcentre og forvaltningssystemer.

Markedet for *udstyr til civilt sikkerhedspersonale* omfatter blandt andet sikkerhedstøj og funktionelle kommunikationsløsninger til politi, brandvæsen, redningstjeneste og private sikkerhedsvirksomheder. Markedet omsatte for 1,9 mia. € i 2008 og forventer en vækst til 2,3 mia. € frem til 2015.

Området for *systemer, teknologier og serviceydelser til beskyttelse mod ildebrand, gas og røg* omfatter alle komponenter, udstyr og systemer i forbindelse med brandbeskyttelse og udstyr til nødsituationer. I 2008 omsatte området for 1,6 mia. €, og forventningerne frem til 2015 er en omsætning på 2 mia. €.

Markedet for identifikation, autentifikation og biometri omfatter identificering af personer i forbindelse med grænsekontrol (lufthavne, havne og banegårde), politiområdet, e-handel og generelle adgangskontrolsystemer. 920 mio. € omsatte markedet for i 2008, og det forventes at omsætte for 1,7 mia. € i 2015. Produktområder som adgangskontrolsystemer, biometriske identificeringskort og forfalsknings sikrede systemer vil indtil 2015 vokse med henholdsvis 7 %, 15 % og 10 %.

Kontrol og erkendelse af farlige substanser er et segment der omfatter alle komponenter og systemer til at identificere og klassificere farlige substanser. Produkterne bliver hyppigst anvendt i lufthavne, havne og banegårde. Omsætningen var i 2008 på 850 mio. € og vil stige til 1,2 mia. € i 2015. Der forventes stigende efterspørgsel på højtudviklede kemiske og biologiske systemer.

Undersøgelse og retsmedicin er et marked, som omsætter for 800 mio. €. Frem til 2015 forventes omsætningen at stige til 920 mio. €.

På området for sikkerhedsteknologier findes der også andre *vigtige teknologiske segmenter*, som ikke er direkte knyttet til den sikkerhedsteknologiske sektor, men som påvirker branchen i høj grad, såsom måling og sensorteknologi, RFID (Radio Frequency Identification) og biometri.

Måling og sensorteknologier har en andel på ca. 30 % af det internationale marked og har oplevet en årlig vækst på 10 % de sidste 10 år. De vigtigste teknologiske trends omfatter miniatureapplikationer, sensor arrays (elektroniske næser) og intelligente sensorer, hvis mange muligheder gør markedet meget innovativt og konkurrencedygtigt.

RFID (Radio Frequency Identification) er en automatisk identificeringsmetode, som fungerer ved opbevaring og fjernmodtagelse af data ved brug af anordninger kaldet RFID tags. Denne metode bliver brugt i mange forskellige brancher og er med til at gøre operative processer mere effektive. Fremtidstrends på området er integrerede ekstrafunktioner, udvidede forbindelsesmuligheder samt systemer, der er selvforsynende med energi.

Biometriteknologier bliver anvendt til at udvikle nye applikationer, bl.a. inden for banksektoren, detailhandlen og adgangskontrolteknologier. Genkendelse af fingeraftryk er den vigtigste teknologi, men også ansigtsgenkendelse har udviklet sig stærkt de seneste år.

6 Sundhedssektoren

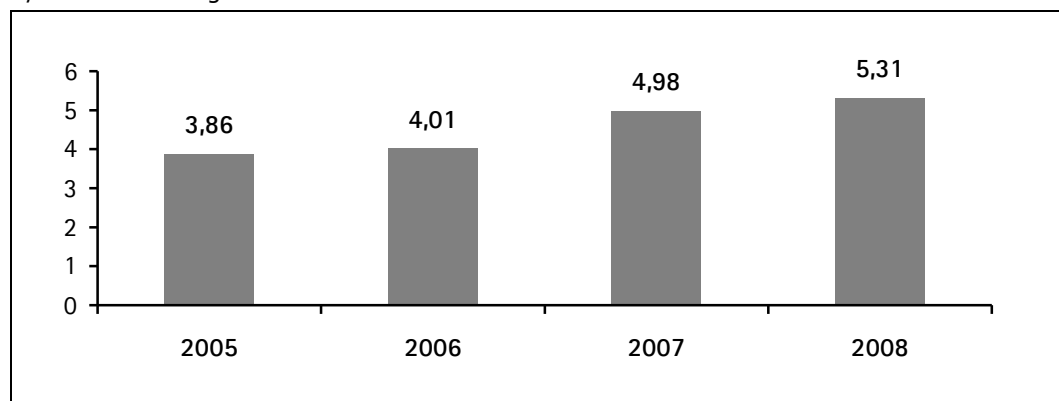
Den tyske sundhedssektor er en af verdens førende. Med Europas største befolkning, har Tyskland også det største marked inden for sundhedssektoren. Et marked, der i takt med en aldrende befolkning vokser og som hele tiden kræver nye og bedre produkter.

Den tyske regerings politiske mål er at bibeholde den højst mulige kvalitative standard og samtidigt sikre, at sundhedsvæsenet hænger sammen økonomisk. Systemer og udstyr hjælper hospitaler og andre brugere af medicinalprodukter med at opnå dette mål.

6.1 Medicinsk bioteknologi

I perioden 2005-2009 steg indtjeningen hos de tyske bioteknologiske virksomheder med knap 40 %. Det svarer til en årlig vækstrate på 9 %.

Tyske bioteknologiske virksomheder afkast fra 2005-2008 i mia. €:

Kilde: VFA og BCG, 2009

Det, der kendetegner det tyske biotekmarked er især talrige små og mellemstore virksomheder, som er meget innovative. De fleste virksomheder har færre end 30 medarbejdere og kun 1 % har flere end 300 medarbejdere.

Medicinsk bioteknologi er en af de vigtigste bioteknologiske industrier i Tyskland. Ca. 44 % af disse virksomheder udvikler ny medicin eller diagnosetester til både mennesker og dyr. 37 % af virksomhederne kan ikke tilordnes et specifikt segment. Et signifikant antal af disse virksomheder er servicevirksomheder til den bioteknologiske industri og leverandører til andre biotekvirksomheder. De resterende virksomheder har enten fokus rettet mod bioinformatik, agrikultur og/eller industriel bioteknologi. Dertil kommer en stor gruppe af virksomheder, som har store medicinske afdelinger for bioteknologi.

I Tyskland henter industrier, der arbejder inden for farmaceutisk og medicinsk udstyr samt andre relaterede bioteknologiske industrier, hhv. 56 og 65 % af deres indtægter fra eksport.

Den tyske sundhedssektor er et attraktivt marked med vækstmuligheder. Den stigende levealder har resulteret i en stigning af kroniske og aldersrelaterede sygdomme. Bedre sundhedsoplysninger har styrket forbrugernes efterspørgsel efter medicinske produkter og terapi. Tyskland er det land i verden, der bruger flest penge på sundhed. Ca. 90 % af alle tyskere er forsikret via en offentlig sygekasse. Disse sygekasser spiller en vigtig rolle når det kommer til placeringen af sundhedssektorens midler. De resterende 10 % er forsikret hos en privat sygeforsikring. I 2008 blev 161 mia. € øremærket til den offentlige sygekasseforsikringssektor. Af disse midler blev 15 % anvendt på medicinsk behandling, 33 % på hospitalsbehandlinger og 18 % på medicin.

Al receptpligtig medicin anvendt i ambulant patientpleje udskrives af læger og bliver udleveret på et af Tysklands 20.000 apoteker. Det tyske marked er præget af mange små og privatejede apoteker. Patienterne skal selv betale 10 % af medicinens pris, dog ikke mere end 10 euro. Apotekerne køber som regel deres medicin hos en grossistgruppe. Grossisternes og apotekernes margin er lovmæssigt fastsat og udregnet på baggrund af tidligere producenters priser.

For øjeblikket er 419 biomedicinske produkter under klinisk udvikling, heraf beskæftiger 162 projekter sig med monoklonale antistoffer. Siden 2007 har branchen oplevet en vækst på 18 %. Branchens vækstdriver er molekylær diagnose, og molekylær diagnostik er det mest lovende in vitro diagnose undersegment i Tyskland og har en markedsandel på 10 % svarende til 2 mia. € af det samlede diagnosemarked i Tyskland. Molekylær diagnostik omfatter fagområder lige fra forebyggelse til terapi. Individuel medicin er en tendens, der spås at vinde markant frem i forhold til det voksende marked for molekylær diagnostik. Et af de molekylære diagnostikmarkeder, gendiagnostik omsætter alene for 134 mia. € i Tyskland.

Tyskland er blandt de fem største nationer i verden, som udfører flest kliniske forsøg, og her er der et markant, fremtidigt vækspotentiale. Mens datakvaliteten ligger i samme størrelsesorden som USA er omkostningerne op til 50 % lavere i Tyskland. Tysklands kernekompetence eller konkurrencemæssige fordel ligger i kombinationen af lave omkostninger og et højt niveau af ekspertise og kvalitet. De kliniske forsøg udføres for eksempel på et af de 45 universitetshospitaler og 118 kliniske institutter, som er involveret i kliniske forsøg. Udviklingen af "e-kliniske forsøg" er allerede nu en trend, som man ser i Tyskland. Tyskland er også på nuværende tidspunkt i centrum for en ny generation af bioteknologiske virksomheder, der udgør en potentiel kundemålgruppe for e-kliniske teknologiske leverandører. Dette gør Tyskland til et ideelt marked for leverandører, der vil introducere e-kliniske forsøgsprodukter på markedet.

Tysklands bioklynger er et godt eksempel herpå, og de er vigtige nye teknologiske impulsgivere. Tysklands biotekindustri er opdelt i regionale klynger, og der findes mere end

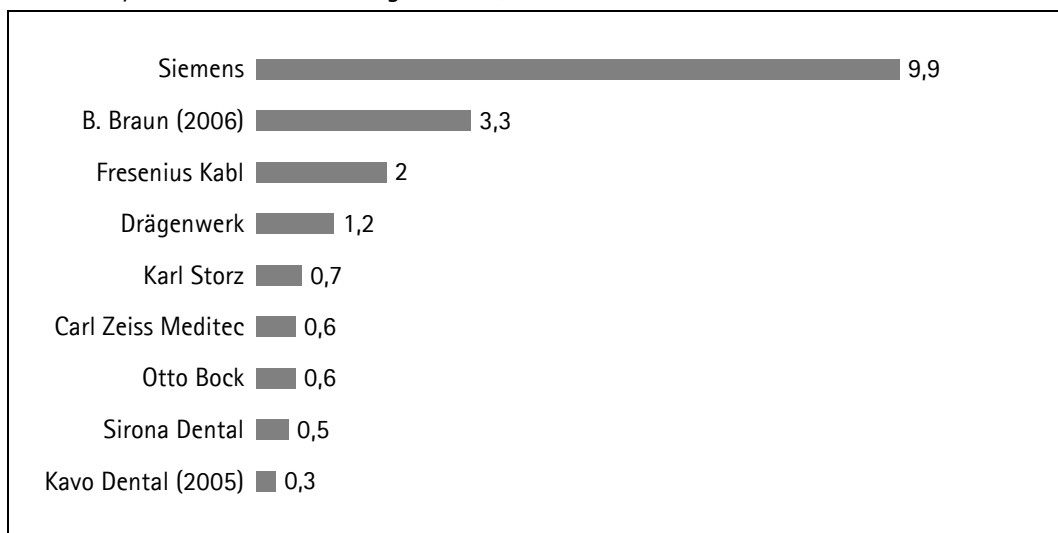
25 industrirelevante klynger. Heraf er de største placeret omkring München, Berlin, Heidelberg og i Nordrhein-Westfalen.

6.2 Medicinalteknologi

Den tyske medicinalteknologiske industri er kendetegnet ved dens alsidighed. Et stort spektrum af tilgængelige produkter dækker alt lige fra medicinsk udstyr, medicintekniske hjælpemidler og udstyr til forebyggelsesbrug, diagnosticering og terapi samt rehabilitering. Ca. 15 % af den tyske medicinalteknologiske industri er beskæftiget inden for forskning og udvikling – med stigende tendens.

Bortset fra et par få store virksomheder er industrien stærkt præget af mellemstore virksomheder – 95 % af samtlige virksomheder har færre end 250 medarbejdere. Den tyske medicinalindustri ligger spredt ud over hele Tyskland. Der findes klynger i følgende områder: Hamborg/Kiel/Lübeck, Berlin, München, Karlsruhe/Pforzheim og Tuttlingen/Tübingen.

Førende tyske virksomheder (salg i mia. €):

Kilde: F.A.Z. (marts 2008)

Der spås især muligheder på markedet for miniaturisering af teknologier, som skal føre til nye anvendelsesområder inden for medicinalprodukter. Anvendelsen af nanoteknologi i medicinalindustrien forventes at revolutionere den medicinske praksis. Nye, hidtil ukendte værktøjer forventes at lette og fremskynde diagnosticering og kontrol af behandlinger. Regenerativ medicin er blot et af de områder, der nyder godt af finansiel støtte fra den tyske stat. Forskning i væv, biomaterialer og intelligente implantater er blot nogle af de områder, som tiltrækker opmærksomhed.

Telemedicin og integreret pleje kræver nye løsninger, hvilket danske virksomheder kan udnytte. En effektiv anvendelse af it-løsninger i moderne medicinalteknologi bliver mere og mere betydningsfuld. Det er et mål i den tyske sundhedsreform at støtte den stigende integration mellem udbydere af pleje og forskellige systemer anvendt i diagnosticering og

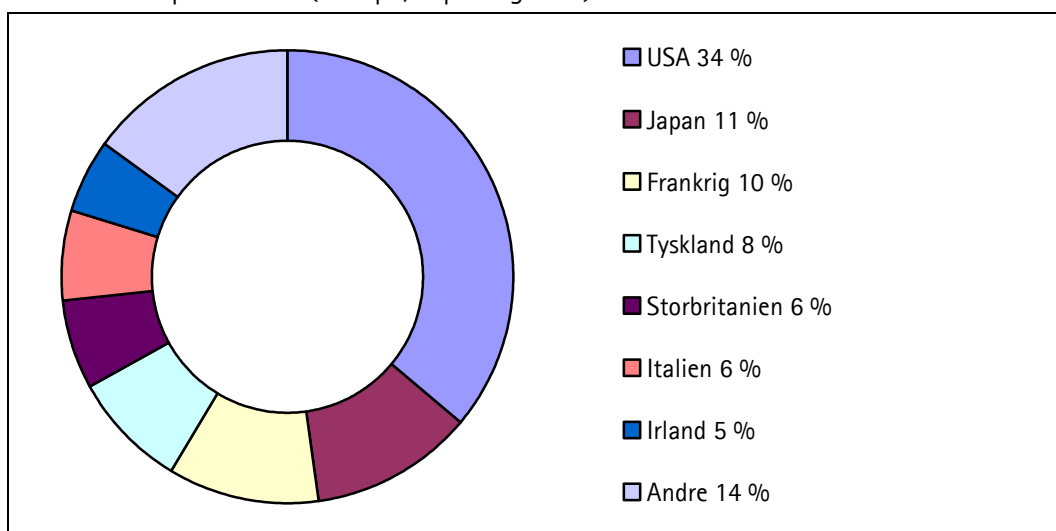
behandling af patienter. Fjernkontrolleret rutineovervågning af patienter med kroniske sygdomme vil revolutionere den medicinske behandling inden for specifikke områder. Det vil være til fordel for patienter i mindre befolkede områder.

Tyske læger tilbyder i stadig højere grad individualiserede plejeservices såsom medicinsk kosmetisk behandling, som kræver mere specifikke medicinteknologiske produkter. Derudover er flere og flere patienter villige til at bidrage til betaling af specialbehandlinger og generelle wellness-behandlinger.

6.3 Farmaindustrien

Tyskland er Europas største marked for farmaceutiske produkter og den anden største på verdensplan. På producentsiden rangerer Tyskland blandt verdens fem største producenter af farmaceutiske produkter og i top-2 inden for biologiske lægemidler. I 2008 slog salget af farmaceutiske produkter alle rekorder på det tyske marked, og industriens omsætning rundede 4,4 mia. € svarende til en stigning på 10 % i forhold til året før.

Farmaceutisk produktion (Europa, Japan og USA) 2008:

Kilde: vfa, Statistics 2010

Den tyske farmaindustri er en af verdens mest effektive, og de producerende industrier anses for at være blandt de industrier med størst fremtidigt potentiale. En konstant stigning i antallet af investeringer, medarbejdere og midler til forskning og udvikling vidner om, at de farmaceutiske virksomheder stadig betragter Tyskland som et af verdens mest attraktive steder.

Produktionen af farmaceutiske produkter i Tyskland er kontinuerligt stigende og industrien eksporterer mere end 55 %. Industrien er præget af såvel mindre, ofte familieejede virksomheder samt store multinationale aktører.

Foruden konventionelle farmaceutiske produkter udgør naturmedicin en betydelig del af det tyske lægemiddelmarked. Homøopati og urtemedicin vinder indpas og spiller specielt en rolle inden for selvmedicinering.

Der er en høj koncentration af kliniske forsøgscentre, et stort antal patienter og lave omkostninger i forbindelse med kliniske forsøg. Fordelene i Tyskland giver forsøgsresultater af høj kvalitet.

Farmaceutiske produkter, der er parate til godkendelse i Tyskland (og Europa) kan blive solgt på det tyske marked, når de har modtaget den tyske marketinggodkendelse. Farmavirksomheder kan selv fastsætte deres priser, og der er ingen offentlig instans, der udstikker regler om prisfastsættelse.

7 Kontaktpersoner eksportrådgivning

Dansk-Tysk Handelskammer rådgiver danske virksomheder, som gerne vil ind på eller udvide deres aktiviteter på det tyske marked. Handelskammeret har et dybdegående markedskendskab i Danmark og Tyskland, et bredt netværk i begge lande og gode kontakter inden for både dansk og tysk erhvervsliv. Vi gennemfører alt fra markedsstudier til match-making arrangementer, herunder udvælgelse af og kontakt til potentielle handelspartnere, malings samt oversættelses- og tolkebistand.

Mette-Kathrine Kundby
Tlf.: +45 33 41 10 32
E-mail: mk@handelskammer.dk

Peggy Huth
Tlf.: +45 33 41 10 45
E-mail: ph@handelskammer.dk

Claus Kirchner
Tlf.: +45 33 41 10 36
E-mail: ck@handelskammer.dk

Dansk-Tysk Handelskammer Service ApS
Kongens Nytorv 26, 3. sal
1050 København K
Web: www.handelskammer.dk
E-mail: eksport@handelskammer.dk